

Izglītības un zinātnes ministrijai

LJZA viedoklis par Ministru Kabineta noteikumu projektu par FLPP

Šis ir Latvijas Jauno zinātnieku apvienības (LJZA) viedoklis par Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) izstrādāto Latvijas Republikas Ministru Kabineta noteikumu “Fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu izvērtēšanas, finansēšanas un administrēšanas kārtība” (turpmāk - MK noteikumi) projektu. Ir apsveicami, ka IZM vēlas sakārtot zinātnes finansēšanas sistēmu un ar kvalitatīvu pētniecības projektu finansēšanas nosacījumu izstrādi noteikti tiks sperts plats solis pretim sistēmas pilnveidei. Šie MK noteikumi ir izstrādāti kvalitatīvi un konceptuāli mēs tos atbalstam. Taču, kā zināms, viss slēpjas detaļās, tādēļ esam iedziļinājušies tieši tajās.

Latvijas zinātnei ir nepieciešama internacionalizācija un lielāka iesaiste Apvārsnis 2020 (H2020) un turpmākajās programmās. Tāpēc mēs pilnībā atbalstam IZM ieceri fundamentālo un lietišķo pētījumu (FLP) projektu iesniegumus vērtēt pēc H2020 vērtēšanas sistēmas un uzskatām, ka FLP projektu iesniegumu rakstīšana būs vērtīgs treniņš pirms dalības starptautiskos konkursos. Vēl labāks treniņš būtu, ja viss konkursa pieteikums būtu jāiesniedz tikai angļu valodā, tāpēc piedāvājam iekļaut 14. punktā noteikumu:

14.9. Projekta iesniegums un visa projekta dokumentācija iesniedzam angļu valodā. Latviešu valodā sagatavojams tikai projekta kopsavilkums, kas domāts sabiedrības informēšanai.

Pieteikumu izvērtēšanai ir jābūt maksimāli objektīvai un balstītai uz zinātnisko izcilību, nevis savstarpēju pazīšanos, tāpēc LJZA pilnībā atbalsta MK noteikumu 12. un 13. punktu, kuri nosaka, ka zinātnieks var piedalīties ne vairāk kā vienā projektu konkursā un ne vairāk kā vienā projekta īstenošanā. Šie divi punkti mazinās finansējuma koncentrāciju dažu kolektīvu rokās un zinātnieku “ceļošanu” no vienas pētnieku grupas uz citu politisku iemeslu dēļ. Bet, lai šos divus punktus būtu iespējams izpildīt, projektu konkursiem ir noteikti jābūt katru gadu.

Projektu administratīvo daļu vērtēšana MK noteikumos ir nodota Latvijas Zinātnes padomes (LZP) pārziņā. Mēs uzskatām, ka šis ir pareizs lēmums, jo ļaus ilgtermiņā koncentrēt zināšanas vienā organizācijā. Turklāt arī citus zinātnes projektus nākotnē vajadzētu administrēt tieši LZP.

Pieejamais zinātnes finansējums nav pietiekami stabils, tādēļ uzsaukumiem jābūt katru gadu un projektu ilgumam - 36 mēneši. Šādā sistēmā finansējumu saņēmušie pētnieki varēs trīs gadus mierīgi nodoties pētniecībai, bet finansējumu nesaņēmušie pētnieki jau pēc gada mēģinās atkal. Tas ļaus izvairīties no “tukšajiem” gadiem, kuros netiek sākti jauni projekti. Piedāvājam izteikt MK noteikumu 9. punktu šādi:

9. Projektu konkursu izsludina katru gadu un projekta īstenošanas laiks ir 36 mēneši. Projekts saņem finansējumu atbilstoši šo noteikumu 36. punktā minētajam padomes lēmumam un šo noteikumu 41. punkta kārtībā noslēgtajam līgumam.

Šādā gadījumā jāmaina arī 43.2. punkts:

43.2. vidusposma zinātnisko pārskatu;

Izcila pētniecība ir vērtība neatkarīgi no tās piederības kādai nozarei, tāpēc izcilībai ir jābūt par primāro kritēriju finansējuma sadalē. Tajā pat laikā nedrīkstam atstāt kādu zinātnes nozari novārtā. Mēs redzam sistēmu, kura šīs abas prasības spēs apmierināt. Proti, ne vairāk kā 50% no FLP pieejamā finansējuma konkrētajā gadā sadalīt konkrēti pa zinātņu nozaru grupām, bet par atlikušo finansējumu ļaut konkursā cīnīties projektiem no visām nozarēm. Šāda sistēma, kurā pieteikumi no visām nozarēm cīnās vienā konkursā, tiek izmantota, sadalot Marijas Sklodovskas-Kirī programmu līdzekļus. Uzskatām, ka šāda sistēma apmierinās visas puses - pētniekiem liks tiekties uz izcilību, neļaus kādu nozari apdalīt politisku iemeslu dēļ un attīstīs visas nozares. Mēs piedāvājam MK noteikumu 14.1 punktu izteikt šādi:

14.1. Pieejamā finansējuma sadalījumu starp zinātņu nozaru grupām. Šādi sadala ne vairāk kā 50% no konkrētajā gadā pieejamā finansējuma. Par atlikušo finansējumu vienotā konkursā cīnās projektu iesniegumi no visām zinātnes nozarēm.

Doktorantūra un pētnieka karjera šobrīd diemžēl netiek uzskatītas par nopietnu darbu. Labākajā gadījumā to redz kā turpinājumu bakalaura vai maģistra studijām, sliktākajā - kā hobiju vai intelektuālu izklaidi. Turklāt mums ir daudz doktorantu, kuri studijas uzsāk, taču nepabeidz. Šīs divas ir nozīmīgākās problēmas, kas kavē zinātnieku paaudžu maiņu.

Šo situāciju var uzlabot nosakot, ka katra FLP projekta sastāvā jāiekļauj ne mazāk par diviem doktorantiem, kuriem paredz tikai un vienīgi pilnu slodzi. Šādi noteikumi ļautu doktorantiem pilnu uzmanību veltīt pētniecībai, nevis tai pievērsties tikai pēc citā darbā nostrādātas, pilnas darba dienas. Piedāvājam I. un II. daļā iekļaut šādus punktus:

2.9. Doktorants – projekta realizācijas laikā doktora studiju programmā imatrikulēta persona, bez doktora grāda.

14. Viens no pētniecības projektu mērķiem ir jaunās zinātnieku paaudzes veidošana. Tādēļ, lai veicinātu Latvijas zinātnieku ataudzi katrā projektā jāiekļauj doktoranti.

15. Doktorantiem projektā paredz tikai un vienīgu pilnu darba laiku.

16. Katrā projektā doktorantiem paredz ne mazāk kā divas pozīcijas, vai ne mazāk kā 50% no kopējās personāla noslodzes. Ja 50% no kopējās personāla noslodzes ir vairāk kā divas pilnas slodzes, tad doktorantiem paredzēto pozīciju skaitu palielina līdz tiek izpildīta šī un 15. punktā minētā prasība.

Lai doktoranti nedzīvotu trīs gadus cepuri kuldami, bet tiektos uz rezultātu, jāparedz, ka projekta laikā viņiem jāpabeidz doktorantūras programma, jābūt atskaitītiem kā zinātniskā grāda kandidātiem un jāiesniedz pabeigts promocijas darbs promocijas padomē. Jā, šis ir ambiciozs mērķis, kuru nebūs viegli sasniegt, bet tas liks promocijas darbu vadītājiem un doktorātiem mērķtiecīgi iet uz rezultātu - pabeigtu pētījumu. Šādi mēs, tāpat kā pārējā pasaule, pāriesim uz doktorantūru 3 gadu garumā. Un doktorantiem būs jābūt primārajiem pētījuma veicējiem. Viņiem nevarēs uzgrūst kāds administratīvs darbus, kurus jāpilda universitāšu administrācijām, vai uzkraut profesora lekciju kursu vadīšanu. Turklāt, šādā veidā tiktu finansēts viss doktora studiju jeb darba laiks.

Šeit ir pamatots pretarguments, ka šāda pieeja neļaus finansēt ilglaicīgus doktorantu pētījumus. Taču doktorantūras programmas trīs intensīvu gadu garumā tiek organizētas daudz kur pasaulē, piemēram, Francijā. Turklāt šie nav vienīgie pieejamie granti doktorantu finansēšanai. Garākus pētījumus var sadalīt vairākās daļās, vai arī finansēt no citiem avotiem - Apvārsnis 2020 programmas, vai universitāšu iekšējiem līdzekļiem. Piedāvājam MK noteikumu II. daļā iekļaut šādus punktus:

17. Projektā iesaistītie doktoranti izstrādā ar projekta tēmu saistītu promocijas darbu.

18. Projektā iesaistītajiem doktorantiem projekta īstenošanas laikā jāpabeidz doktorantūras programma, jābūt no universitātes atskaitītiem kā zinātniskā grāda kandidātiem un promocijas padomē jāiesniedz pabeigts promocijas darbs.

19. No šo noteikumu 18. punkta pieļaujamas atkāpes bērna kopšanas atvaļinājuma, ilgstošas slimības vai doktoranta nāves gadījumā.

20. Ja šo noteikumu 18. punktā minētie nosacījumi netiek izpildīti līdz projekta beigām un nav iestājušies 19. punktā minētie gadījumi, tad projekta mērķis nav sasniegts un padome rīkojas atbilstoši šo noteikumu 57. punktam.

Latvijā ir nepieciešams pāriet uz sistēmu, kurā zinātniskās institūcijas finansē savus pieredzējušos un vadošos pētniekus, bet pētījumu projektu nauda tiek novirzīta pārējā, konkrētajā projektā iesaistītā personāla vajadzībām. Pirmo soli šajā virzienā varam spert, nosakot ierobežojumus darbinieku finansēšanā no projektu līdzekļiem. Piedāvājam noteikt darbinieku profilus atbilstoši Euraxess iedalījumam (doktorants, pēcdoktorants, pieredzējis pētnieks un vadošais pētnieks) un katra līmenim noteikt savu maksimālo atalgojuma likmi un maksimālo slodzi projektā, ņemot vērā, ka pieredzējušie un vadošie pētnieki parasti ir iesaistīti arī citu projektu realizācijā, gan pedagoģiskajā, gan administratīvajā darbā.

Piedāvājam MK noteikumos iekļaut šādus punktus:

2.9. Doktorants – projekta realizācijas laikā doktora studiju programmā imatrikulēta persona, bez doktora grāda.

2.10. Pēcdoktorants - persona ar doktora grādu un mazāk kā piecu gadu pētniecības pieredzi pēc doktora grāda iegūšanas.

2.11. Pieredzējis pētnieks - persona ar doktora grādu un ar trīs līdz astoņu gadu pētniecības pieredzi pēc doktora grāda iegūšanas.

2.12. Vadošais pētnieks - persona ar doktora grādu un vismaz sešu gadu pieredzi pēc doktora grāda iegūšanas.

21. Projekta pieteikumā norāda personas kvalifikāciju atbilstoši šo noteikumu definīcijām.

22. Pieredzējušu pētnieku maksimālā slodze nepārsniedz 0.5 pilna laika ekvivalentus, bet vadošo pētnieku maksimālā slodze nepārsniedz 0.3 pilna laika ekvivalentus.

Pašreizējās Valsts Pētījumu Programmas (VPP) diemžēl bieži tiek izmantotas, nevis konkrētu pētījumu veikšanai, bet gan kā papildu piemaksa pie personāla algas. To skaidri varam redzēt, jo ir VPP, vai to daļas, kurās nav paredzēti līdzekļi eksperimentu materiāliem, dažādām testēšanām un pēcāk rezultātu izplatīšanai. Te pamatoti vaicāt, no kurienes dati pētījumam bez eksperimentiem un kā gan rezultāti tiek izplatīti, ja nav paredzēts apmeklēt nevienu konferenci. Lai izvairītos no šādas situācijas, katrā projekta iesniegumā jāparedz līdzekļi eksperimentu veikšanai un rezultātu izplatīšanai. Kā arī jānosaka, ka šie līdzekļi nedrīkst būt mazāki par 400.00 EUR mēnesī katrai projektā iesaistītajai personai.

14.3. Projekta attiecināmo izmaksu pozīcijas un to pieļaujamo īpatsvaru projekta budžetā. Daļai līdzekļu jābūt paredzētai eksperimentu veikšanai un rezultātu izplatīšanai (tajā skaitā publicēšanās nodrošināšanai). Šī daļa nedrīkst būt mazāka par 400.00 EUR/ mēnesī vienam pilna laika ekvivalentam;

Tā kā zināšanas vairo zināšanas, tad ļoti svarīga ir brīva pieeja iepriekšējiem pētījumiem. Tādēļ FLP jānosaka, ka publikācijām un pētījumos iegūtajiem datiem ir jābūt brīvi pieejamiem (open-access), un, ka projektu iesniegumos šim mērķim jāparedz līdzekļi. Piedāvājam MK noteikumos iekļaut punktu:

80. Projekta realizētāji nodrošina projekta rezultātu - datu un publikāciju - brīvu pieejamību (open- access).

Zinātnieku ikdienā ļoti būtiska ir laika plānošana. Tāpēc aicinām noteikumos iestrādāt punktu par laicīgu zinātniskās sabiedrības informēšanu par projektu iesniegšanas un izvērtēšanas termiņiem un iespējamajiem projektu uzsākšanas laikiem un nākamā konkursa laiku. Piedāvājam III. daļā papildināt 15. punktu:

15. Konkursu izsludina padome, publicējot paziņojumu oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", kā arī padomes mājaslapā un Nacionālajā zinātniskās darbības informācijas sistēmā (turpmāk – informācijas sistēma). Paziņojumā tiek minēti konkursa iesniegšanas un izvērtēšanas termiņi kā arī iespējamie projektu uzsākšanas laiki. Tāpat paziņojumā tiek norādīti prognozējamie konkursa sākšanās laiki nākamajiem diviem gadiem.

Diemžēl ir iespējamās nelaiemes, kuras nebija iespējams paredzēt un kuru dēļ ir jāmaina projekta izpildītāju sastāvs par vairāk kā 50%. Piemēram, aviokatastrofa pētnieku grupai lidojot uz konferenci. Tāpēc jāparedz, ka vispār pastāv iespēja nomainīt vairāk kā 50% projekta izpildītāju. Protams, tas nevar būt ikdienas gadījums, bet gan tiešām ārkārtas, neparedzama situācija. Piedāvājam 64. punktu izteikt šādi:

64. Zinātniskā institūcija, iesniedzot administrācijai ar padomi saskaņojumu iesniegumu, var lūgt izdarīt atsevišķā līgumcenas kalkulācijas pozīcijā finansējuma izmaiņas līdz 30 % (ieskaitot) un izmaiņas projekta izpildītāju sastāvā līdz 75%, nepalielinot kopējo projekta finansējuma apmēru. Izmaiņas projekta izpildītāju sastāvā, kas lielākas par 50%, ir pamatotas tikai, ja iestājušies tādi ārkārtas apstākļi, kurus nevarēja paredzēt projektu uzsākot un kurus projekta vadītājam nebija iespējams novērst. Iesniegumam pievieno informāciju, kas pamato šajā punktā minēto izmaiņu nepieciešamību, kā arī parakstītu vienošanās projektu par grozījumiem līgumā. Zinātniskajai institūcijai ir pienākums šajā punktā minētos dokumentus iesniegt ne vēlāk kā 5 dienas pirms šo noteikumu 60. punktā minētā termiņa.

Publiskā finansējuma izmantošanai ir jābūt caurspīdīgai, tāpēc vēlamies, lai dati, dokumenti, publikācijas un informācija par iesaistīto personālu ir publiski pieejama. Tādējādi aicinām mainīt MK noteikumu punktus:

71. Administrācija nodrošina publisku pieeju apstiprinātajiem projektu finanšu pārskatiem informācijas sistēmā.

78. Zinātniskā institūcija nodrošina projekta ietvaros iegūto datu un izstrādāto zinātnisko publikāciju augšupielādi informācijas sistēmā, kā arī datu, rezultātu, publikāciju un informācijas par iesaistīto personālu publisku pieejamību, izmantojot informācijas sistēmu.

Šajā vēstulē ir vairākas idejas kā uzlabot topošos Ministru Kabineta noteikumus, taču aprēķini un skaitļi te apskatīti skopī. Lai sagatavotu pārdomātus, izsvērtus un skaitļiem balstītus priekšlikumus, mums ir nepieciešams ilgāks laiks kā pašlaik pieejams, tādēļ LJZA mēneša laikā nosūtīs IZM jau ar aprēķiniem pamatotu priekšlikumu par FLP konkursa noteikumiem.

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība